

Име и појам филозофије, етике и морала-настанак филозофског мишљења (где, када, зашто, како)

Само име каже- **филе=љубав, сопхиа-мудрост**, дакле љубав према мудрости. Може се тумачити и као тежња или склоност ка знању али исправан превод је љубав према мудрости.

Сви смо добро упознати са преводом речи 'филозофија' али **шта је заправо она и како је настала?**

Као једно почетно, кратко одређење тога шта је филозофија могли би да кажемо да је то заправо једно **слободно, активно, отворено мишљење**.

Да би је боље разумели кренућемо од њеног настанка још у 6. веку п.н.е.

Настала је у Античкој Грчкој, тачније у Јонији (мала Азија-на данашњој карти Света то је Турска).

Зашто баш тамо? Шта је условило појаву филозофије?

Одговор лежи у специфичном државном уређењу Античке Грчке. Постојало је нешто што се назива **"Атички урбанитет"**-својеврсна култура градског живота.

Постојали су **Полиси**-градови државе у којима је живот слободних људи био уређен на високом нивоу. **Јавно се расправљало о свим друштвеним питањима**, учествовало се у политичком животу.

С обзиром на то да су живели на 'рачун' робова, које је чак један Аристотел сматрао 'оруђем које говори', **људи су имали вишак слободног времена. Филозофија је настала из доколице**. Није постојала толика љубав према материјалном јер су слободни људи, племство, имали сређен живот, сређено егзистенцијално питање, па су у **слободном времену развили ту склоност ка размишљању о 'вишим истинама'** тј настала је **филозофија**.

Осим тога, **јавне расправе су довеле до тога да се развије разложно мишљење**.

У расправама се траже **аргументи, не прихвата се ништа здраво за готово, тачније преиспитује се све и траже се неке законитости**.

Направићемо пар поредјења како би видели како су Грци направили тај 'корак даље' у испитивању ствари у односу на неке друге развијене цивилизације пре њих:

У старом Вавилону имамо астрологију-бајковиту причу о звездама и небеским телима, док у Грчкој имамо Астрономију-законито проучавање небеских тела (номос-закон, астро-звезде, дакле **закон** о звездама). Мада је у том моменту филозофија још увек 'заражена' митовима, и даље се верује у приче о Боговима, Титанима и другим митским бићима.

У Египту имамо практичну математику. По неким доказима чини се да су Египћани знали Питагорину теорему много пре Питагоре. Та формула им је требала из практичних разлога, да би успевали после плављења Нила поново брзо да израчунају величину нечијег поседа који је био под водом. Питагора је путујући са Феничанима (који су били 'мост' између Грчке и Египта у то време) научио ту формулу али ју је он први уобличио и **подигао то знање на теоријски ниво.**

Све се теоријски и умски сагледава, простим језиком размишља се дубље о многим питањима и долази до **размишљања о апстрактном. Долази до спознавања неких нужности.**

Грци су веровали да постоје **Ананке**-богиње нужности, и да тим законима нужности подлежу и сами богови. То њихово веровање је још један искорак ка науци и филозофији какву данас познајемо.

Основна филозофска питања-предмет и метод филозофије

Шта је заправо филозофија? Каква је то наука? Којим се методом служи тј. како функционише?

Предмет филозофије је све оно што на било који начин постоји тј. **све што јесте.**

У Грчкој је почела бављењем Светом као целином, тражењем одговора на питање **зашто нешто а не ништа. Зашто постоји Свет, зашто постоје људи, која је наша улога на Свету, који је смисао живота, како је тај Свет настао...**

Каже се да је филозофија настала захваљујући **дечијој радозналости.** Филозофска питања и подсећају на питања детета које постаје свесно себе и окружења и почиње да тражи одговоре, па родитеље стално запиткује ко је направио Свет, па ако му кажете Бог, дете ће вас питати а ко је направио Бога и тако даље... На крају крајева, сви смо прошли кроз исту ту фазу и питали иста питања. Чини се да нас потајно ова питања и даље муче и да смо само привидно задовољени устаљеним одговорима.

Први Грчки филозофи (предсократовски период) су се питали шта је **прапочетна супстанца (архе)** из које је све настало. Један од њих, Талес, је мислио да је то вода.

Постојала је тежња за откривањем неке апсолутне, објективне истине. Постављало се питање постојања више силе, начина на који функционише природа, успостављале су се вредности као што су лепо, добро, истинито...

Из питања о лепом је настала естетика, о добром етика а о истини је настала теорија сазнања тј. епистемологија.

Постоје различита схватања филозофије међу филозофима па самим тим и различита схватања метода којим се она служи, не постоји нека сагласност. Али бисмо могли рећи да

је дефиниција око које би се већина сложила, да је филозофија **'рационално, методско и системско испитивање стварности'**.

Шта је филозофија данас?

Рецимо да се и даље бави истим проблемима само у другачијем светлу, али се **поделила у правце** и издвојиле су се независне науке из ње (логика, социологија, психологија...).

Данас филозофија **тежи научности и егзактности (јасности, прецизности)** у оном смислу у ком су то математика, физика, хемија...

Филозофија је у неком моменту када су се издвојиле одређене науке из ње доживела **кризу идентитета**, неки ће рећи да и даље има тај проблем.

Зашто је то тако? Зато што се сада на пример виђењем друштва бави социологија, исправним закључивањем логика итд. Друге науке су јој 'отеле' предмет којим се бавила.

Други проблем је што су највећа филозофска питања нерешива или воде у 'слепе улице'. Да ли постоји Бог? Како је настао свет? Постоји ли слобода воље? **Питања на која никада не можемо имати коначни (конклузивни) одговор. Не можемо проверити одговор** тј. не постоји систем верификације.

Зашто онда данас учимо филозофију?

Филозофију можемо схватити као **алат мишљења примењив на све. Она нас учи како да мислимо, како да долазимо до исправних закључака и тера нас да све преиспитујем и да ништа не узимамо 'здроаво за готово', а све у циљу долажења до правог решења, неке непобитне истине.**

Филозофија је 'мамуза' за науку. **Својим механизмима провере испитује друге науке и проналази где су грешке и стално поставља нова питања. Филозофија стално тежи да обори теорије неке науке али не из лоших разлога већ да би помогла тој науци да додје до бољих решења или да би јој указала зашто треба нешто да одбаци.** Сликвит пример за то би могао да буде тест издржљивости новог аутомобила у фабрици. Да би производјачи неког аутомобила пустили нови модел у продају, прво морају да провере како ће се тај ауто понашати приликом судара тј. колика ће штета бити и најбитније колико ће бити возач повредјен. Филозофија је заправо као тај тест, док се не постигну задовољавајући резултати и стандарди, ауто се не пушта у продају. Исто је и са научним теоријама.

Некада су филозофи покушавали да створе велике, свеобухватне системе у којима би сва питања имала одговор али је та пракса одавно напуштена због немогућности да се то изведе.

Однос мита, религије, науке и филозофије

Покушаји да се објасни свет и његов настанак, као и да се да одговор на питања човекове сврхе и смисла живота, постојали су **и пре настанка филозофије**. Људи су одговоре на ова питања налазили у митовима (мутхос-грчка реч која значи прича, предање). Мит би могли да дефинишемо као причу о настанку света или неке цивилизације.

Медјутим, како у Античкој Грчкој долази до подизања свести и до разумског, системског размишљања, долази до раздвајања филозофије и мита, иако су се бавили истим питањима.

Које су то непремостиве разлике између мита и филозофија због који је дошло до одвајања?

Мит карактерише мноштво **фантастичних елемената**, у митовима имамо приче о сиренама, једнорозима, змајевима, боговима који шетају земљом... **у филозофији** с друге стране имамо **реалност**, не верујемо у све те приче већ само у оно што је **потврдјено искуством и што можемо да докажемо**. У миту се верује да је **природа жива**, да је празан простор заправо испуњен боговима и духовима који покрећу природу, док је **у филозофији природа нежива**. **Мит карактерише субјективност**, нема разлике између човека и природе, праве се тотеми и култови, док је **филозофија потпуно објективна** и тежи одвајањем човека од природе у том смислу. **Филозофија тражи природне законитости** и жели да научи како се то природа понаша, у миту је то **немогуће јер је природа жива у смислу да има своју промењиву вољу**.

Митови су довели до стварања религије. Религија је заправо исто нека врста мита само кохерентно написаног и свеобухватног. Реч религија је настала од латинске речи *религаре*-бити везан.

Религија сматра да је истина дата. Све што треба да урадимо да би смо добили одговор на сва питања која нас муче је да прочитамо одредјену књигу где су ти одговори дати (Библија, Куран, Талмуд...). Из овога можемо закључити да је **религија догматска!**

У филозофији с друге стране, имамо мишљење да је **истина скривена**. Грчка реч за истину је била алетхеиа-што значи бити скривен. Дакле, **филозофи су сматрали да истина није једноставно дата негде, већ да се до ње мора доћи размишљањем, мора се стално трагати за њом**. **Истина је достижна једино слободним и активним мишљењем, морамо преиспитивати ауторитете!**

Религија није тежила провери својих ставова а то је управо оно против чега се филозофија борила. **Филозофи су имали за циљ рушење сваке догме и проналажење чврстих, искуствених доказа за сваку тврдњу**.

Када погледамо све карактеристике филозофије које су горе наведене, можемо рећи да је она поставила **темеље модерне науке** тј. да је 'изродила' науку какву данас познајемо.

Наука је у почетку била елемент просвећености и борила се против догми исто као и филозофија. Успостављен је јасан **научни метод** којим се долазило до истине. **Наука се служила опсервационизмом, индукцијом и дедукцијом**.

Опсервационизам, сама реч каже, је опсервација тј. **посматрање**. Да би дошли до неког закључка прво прикупљамо објективне чињенице из којих ћемо даље извучити закључке.

Индукција и дедукција су облици закључивања. Иако већина људи не зна ове термине, ова два облика закључивања сви свакодневно користе.

формула индукције: C_1 је П

C_2 је П

C_3 је П

.

.

.

C_n је П (n је било који број)

Закључак: Сви С су П

Ово можемо показати на практичном примеру: Рецимо да желимо да испитамо које су боје гаврани- Рећићемо: 1. гавран је црн

2. гавран је црн

3. гавран је црн

...и тако до неког броја гаврана. Уз то, имаћемо још 2 претпоставке. Прва је да нико никада није видео неког гаврана који није црн, а друга да је узорак гаврана које испитујемо **репрезентативан (шта значи репрезентативан?** То да смо на пример узели примерке те птице из десет земаља а не из само једне).

Кад све то тако поставимо, можемо доћи до следећег закључка: **Сви гаврани су црни!**

формула дедукције: С је П

Q је С

Закључак: Q је П

Поново ћемо дати практичан пример, можемо рећи следеће:

Сви људи су смртни

Сократ је човек

Закључак: Сократ је смртан

Дакле, на основу посматрања, индукције и дедукције, наука долази до својих закључака!

Да би поново јасније објаснио, можемо узети за пример начин на који чувени доктор Хаус или чувени детектив Шерлок Холмс (додуше имагинарни ликови), долазе до својих закључака. Доктор најпре све **симптоме** свог пацијента напише на табли (температура, жуте беоњаче, мучнина...) а затим на основу неког облика закључивања (индукције или дедукције) долази до претпоставки која је болест у питању! Исто ради и Холмс. **Увидја детаље** које нико није и њих убацује у 'једначину' и тако добије већи број претпоставки захваљујући којим ће доћи до бољег закључка. Овај део са записивањем симптома или прикупљања детаља неког злочина, је заправо **опсервационизам**.

Наука и филозофија су се у једном моменту 'посвадјале'. Разлог томе је што је наука захваљујући својој тадашњој успешности, постала сувише 'горда' и постала је догматска! Дакле, направила је исту грешку као и религија некада. А већ смо видели да је задатак филозофије да се бори против догми. Наравно да су разлози за догматизам науке бољи него они код религије али ипак се доказало да и наука и њен метод могу да погреше. **Управо због тога ми данас и даље учимо филозофију**, да не би били заслепљени научним догмама већ да би стално истраживали даље и долазили до бољих решења. Примери за то како је наука погрешила су **Никола Коперник и Галилео Галилеј**. До доласка ова два човека, тадашњи мислиоци (који су себе тада звали научницима) су веровали да је Земља у центру Свемира и да се Сунце окреће око ње, а не обрнуто. Исто тако веровало се да је Земља непомицна а не да се окреће око своје осе. **Филозофка природа мишљења код ова два велика човека их је натерала да не узимају ствари тек тако, већ да их испитују и подвргну их провери. И управо то их је довело до тачних решења.**

Зато смо рекли да је филозофија 'мамуза' за науку, и зато филозофија и дан данас игра велику улогу у научном свету.

Утицај филозофије можемо видети и на медицини. Знамо да данас постоји нешто што се зове званична медицина и нешто што зовемо алтернативна медицина. Заправо је званична медицина настала одабиром најбољих пракси из неколико алтернативних медицина.

У чему је улога филозофије сад? У томе да не дозволи докторима да верују како постоји само једно јединствено решење за лечење неке болести. Или да им укаже да је алтернативна медицина у неким сегментима једнако учинковита. Рецимо да неко оболи од рака и да мора да иде на хемотерапију. Шансе да ће се излечити нису баш велике а чак и ако успе да победи болест, последице од третмана ће бити огромне, постоје добре шансе да ће му оштетити неке унутрашње органе и да ће остатак живота провести на лековима и са доста здравствених проблема. Сад можемо помислити следеће, шта ако негде у некој Јапанској провинцији постоји народски доктор (надри лекар, мештар...) који спрема чај од одредјених биљака и тај чај кроз месец дана успева да излечи рак без икаквих других последица? Звучи можда нереално али није, јер управо због таквих могућности и постоје медицински истраживачки центри. Имамо реалнији пример да се данас неке бактеријске инфекције више не лече антибиотицима јер су бактерије постале имуне на њих, па се лече 'природним путем', чајевима, одредјеном исхраном...наравно, поента није да одмах треба поверовати свакој алтернативној медицини, али је треба узети у обзир и испитати у неким истраживањима па ако се на низу случајева покаже учинковитом, онда је треба прихватити као легалан метод

лечења. На крају крајева, на тај начин смо и дошли до лекова, испитујући разне биљке. **Филозофски начин размишљања је оно што докторима-научницима не дозвољава да се зауставе само на једном решењу и да све одмах прихвате без даљег испитивања.**

Филозофски правци и дисциплине

1. **Метафизика**- бави се питањем прапочела, питањем **како је све настало и тражи архе (први узрок) свега што постоји**. Талес је на пример сматрао да је архе свега постојећег вода.

Аристотел још не користи реч метафизика, већ то назива првом филозофијом. Зашто тако? Зато што се бави питањем почетка, основама свега постојећег. **Тражи се нека супстанција, ствар из које је све даље настало.**

Рекли смо да су Грци тражили законитости и узроке свега, овде се тражи први, **ултимативни узрок!**

Реч метафизика је сложеница грчке речи *мета*-иза и *пхусис*-природа. Дакле метафизика покушава да види шта је то **'иза' природе**, шта покреће природу.

Из метафизике се издвојила онтологија. **Онтологија је наука о свему постојећем**, о ономе што јесте, о бићу тј. о бивствујућем. И Бог и дух али и човек су бивствујући, онтологија се бави и реалним и имагинарним бићима.

2. **Епистемологија (теорија сазнања)** бави се сазнањем. **Поставља се питање које услове морамо да задовољимо да би могли да тврдимо да нешто знамо.**

Ако ја кажем да знам да ћу вечерас добити 7-ицу на лото-у, и то се заиста деси неколико сати касније, да ли ће било ко рећи да сам ја стварно знао да ћу добити 7-ицу? Одговор је наравно не! Ја сам можда веровао како ћу добити, и то се заправо и догодило али **да бих ја могао да тврдим да нешто знам, треба ми неки доказ тачније неког оправдање.**

С друге стране ако кажем да се испред мене налази папир, поред тога што верујем да се испред мене налази папир и што је то стварно истина, ја имам оправдање у томе што знам да ме моја чула не варају, да исправно видим и осећам, и да знам да нисам шизофреничар нити под утицајем неке супстанце које би учинила да халуцинирам.

3. **Етика - наука о моралу. Морал је критеријум који се примењује на поступке.**

Име етика настало од грчке реч *Етхос*-навика, обичај. Морал се не примењује на чињенице већ само на поступке. **Да би могли да припишемо нечему моралну вредност, мора да постоји намера пре поступка!** Дакле, морално не карактеришемо цунами који убије 1000 људи, али ако неки човек то уради онда у његовом поступку постоји намера и ми га морално осудујемо.

Постоје разни мотиви због којих се понашамо морално. У зависности од тога који су наши разлози за морално понашање (**срећа,корист,задовољство...**) развиле су се различите етичке теорије.

Етика врлина-Заступали је у античкој Грчкој на челу са Сократом и Платоном. Сматрали су да је најбољи живот, живот у складу са врлинама, а врлине су **правичност,мудрост,храброст...**ако живимо у складу са овим врлинама онда усавршавамо своју личност а тиме и целу заједницу. **Тек са таквим животом достижемо стање среће којем заправо сви тежимо.**

Деонтолошка теорија (етика дужности)- главни представник је Имануел Кант. Он је сматрао да постоји неки морални закон у нама који је **'виши'** од нас самих и који ми морамо да поштујемо. Поступамо исправно ради самог тог дела, зато што осећамо да тако треба да радимо а не зато што ће нам тај поступак донети практичну користи.

Утилитаризам (етика користи)- Наше морално понашање се заснива на томе што сматрамо да ћемо од тога имати корист. Џон Стјуарт Мил је главни представник ове теорије и његова идеја је била да треба да поступамо тако да **наш поступак доведе до што већег броја срећних људи.**

Сад ћемо друге 2 теорије боље објаснити:

Замислимо један град на дивљем западу у Америци, и ситуацију у којој 100 љутих белаца доводе једног афро-американца пред градског шерифа и траже од њега да га обеси јер је јуче видјен како краде јабуке из туђег дворишта. Рецимо да шериф сасвим сигурно зна да је оптужени невин. Шта ће шериф урадити? **Одговор који сами себи дате одредиће коју етичку теорију заступате.**

Али ствар наравно није тако једноставна. Обе ове теорије имају своје проблеме. Већина људи ће рећи како шериф никако не сме да обеси невиног човека без обзира што ће то довести до 100 срећних људи. Али ако осмислимо другачији пример, ствар се мења. Наиме, утилиаристи су приговарали деонтолозима да је њихов морал лажно заснован тј. да се они придржавају морала ипак из неке користи и да се заправо или плаше закона или Бога (у случају верника) или једноставно да неће да раде другима што не би да други раде њима, али не из унутрашњег осећања већ из страха (приемр: нећу да тучем никога јер не желим да мене неко туче). Да би објаснили поново мало боље ево још једног занимљивог примера:

Замислите да имате прстен који вас чини невидљивим. Шта год да урадите нећете одговорати дакле. Како би сте се понашали? Можда не би сте убијали људе који вам сметају али да ли би сте ушетали у трезор неке банке и однели новац? Или би сте уркали формулу за неки производ од главног конкурента? Или би сте можда шпијунирали партнера? Може се поставити још много питања,ако је одговор на било које 'да', онда деонтолошка етика има проблем.

С друге стране, може се десити да у неком тренутку ви будете у улози несрећног афро-американца и да 100 људи тотално безразложно тражи вашу смрт. Ако би сте рекли да сте утилитариста, то би значило да драге воље морате да пристанете да

будете убијени јер ваша смрт ће донети срећу за 100 људи. Сви знамо да је то тешко могуће...

4. Естетика - бави се питањем шта је лепо? Шта нешто мора да има да би смо га назвали лепим?

Естетика се не бави само уметношћу већ уопште људским стваралаштвом. Лепота мора да буде одвојена од корисности. Не могу рећи да је нека столица лепа зато што је удобна, јер из те удобности имам практичну корист. **Лепо је нешто што у нама буди тај осећај лепоте.**

5. Логик - бави се основним облицима мишљења. Тражи који су то исправни облици закључивања и учи нас како да долазимо до тачних закључака

6. Методологија - бави се применом исправних, ваљаних облика мишљења у науци и научном истраживању.

Филозофски правци:

Материјализам-став по коме је први узрок из кога је све настало чисто материјалан, опипљив, емпириски проверљив.

Идеализам-став по коме је први узрок из кога је све настало заправо неки дух, нека енергија која је касније створила материју.

Емпризам-до сазнања се долази искључиво на основу искуства.

Рационализам-до сазнања се долази искључиво разумом.

У односу на то колико верујемо да постоји тих првих узрока, постоје

Монизам-један узрок (нпр. вода).

Дуализам- два узрока (нпр. дух и материја).

Плурализам-више узрока (нпр. атоми, вода, ватра, ваздух, земља).

Врсте филозофских исказа и знања

Типови знања:

А priori- а priori знање је оно које имамо без икаквог искуства! А приорно сазнање долази дакле ПРЕ било каквог искуства.

Пример: $2 + 2 = 4$. Да би било јасније- никада у свом искуству нисте видели змаја, али сасвим сигурно ћете знати да су један змај + други змај = 2 змаја.

Други пример: троугао има 3 угла.

Без да погледате троугао (дакле без искуства о троуглу), ви по самој дефиницији троугла знате да он има 3 угла.

А постериори- а постериори знање је оно које имамо тек СА искуством! А постериорно сазнање долази дакле ПОСЛЕ искуства.

Пример: Земља је округла; Ову чињеницу нисмо могли да знамо док је нисмо емпиријски (искуствено) проверили. Дакле неко је морао да обидје свет да би схватио да је округао а не, рецимо, равна плоча на леђима корњаче.

Можемо рећи да су а приорне истине сазнатљиве док су а постериорне истине сазнате.

Типови исказа:

Контигентни - искази који нису морали бити истинити. Могло је да се деси другачије или је мисливо да је ситуација другачија.

Пример: Данас је леп дан- могла је и да пада киша дакле могло је да се деси да не буде леп дан. Тај исказ је онда контигентан.

Нужни - искази који су у свакој могућој ситуацији истинити и који не могу бити другачији. Није чак могуће ни замислити ситуацију у којој тај исказ није истинит.

Пример: $2 + 2 = 4$; Не можемо да замислимо да су 2 и 2 заправо 3. Други пример би био поново са троуглом. Да ли можемо да замислимо троугао који има 4 угла? Или квадрат са 5 страна?

С друге стране, да ли је исказ: "људи удишу ваздух" контигентан или нужан?

Ако сте добро разумели разлику нужно-контигентно, знаћете да је одговор не! Можемо замислити како у свемиру далеко од нас постоји нека Галаксија у којој постоји планета која је идентична Земљи. Дакле потпуно је иста по својој текстури, исти се живот развио, потпуно идентични људи осим једне ствари...а то је да на тој планети "људи" удишу Азот. Ово је потпуно могуће замислити, рецимо да је њихов организам тако еволуирао да функционише на унос Азота. Али осим те разлике они су потпуно идентични нама. Сад замислимо да постоји хиљаду различитих светова где је настао живот сличан нашем али са

ситним разликама. У сваком том свету, какав год био, истине математике ће остати непромењене.

Удисали Азот или ваздух, $2 + 2 = 4$, то је нужна истина. Према томе можемо рећи да је исказ нужно истинит ако је истинит у свим могућим замисливим световима.

Аналитички - аналитички искази су они у којима је предикат на неки начин већ садржан у субјекту, дакле можемо рећи да предикат само експлицира субјекат али га не проширује.

Пример: фудбалер је играч фудбала; Овај други део 'је играч фудбала' је потпуно сувишан, довољно је рећи само 'фудбалер' и у том термину је већ садржан тај предикат.

Пример 2: момак је неожењен; Момак је по дефиницији млад човек који још није ступио у брак, тако да је поново овај други део исказа тј предикат, сувишан и не проширује субјекат.

Синтетички - синтетички искази су они у којима предикат проширује субјекат, добијамо неко ново знање о том субјекту.

Пример: Габриел Омар Батистута је фудбалер; Без предиката, људима који не прате спорт то име ништа не би само значило. Дакле, у овом случају захваљујући предикату добијамо неко ново знање о субјекту.

Милетска школа

Милет је био град у Јонији у коме је 640.г.п.н.е. родјен **Талес** који се сматра једним од првих филозофа па самим тим можемо рећи да је **Милет колевка филозофије**. Из Милета су били и његови филозофски наследници, **Анаксимандар и Анаксимен**, па се због тога о ова 3 филозофа говори као о Милетској школи.

Шта је заједничка карактеристика припадницима ова школе?

Сви су тражили да открију шта је Архе свега постојећег. Шта је тај први, ултимативни узрок из кога је све почело, шта је 'темељ' свега. По њима то је нека материје (грчки-хуле), па би по томе могли да кажемо да су они материјалисти али су они тада веровали да материја у себи садржи неку врсту живота (грчки-зое) па су заступали **хилозоизам-веровање по коме је све живо.**

Проучавали су пхусис (грчка реч за природу) па их је Аристотел звао физичарима а не филозофима.

Искорак ка филозофији код њих је био тај што су почели природу да објашњавају природом, Архе је за њих био вода или ватра, земља, ваздух...пре тога су се дешавања у природи и настанак природе објашњавали митским причама о Боговима, демонима итд.

Тражили су супстанцу која представља суштину свега, нешто чија се својства могу стално мењати али она остаје увек иста.

С обзиром на то да су веровали да постоји **само један ултимативни узрок**, сва тројица су били дакле, **монисти**.

Талес

Талес је пореклом био Феничанин али је рођен у Милету. Био је један од **7 великих мудраца** у Јонији. Постоји доста прича о његовом животу и учењу. Једна од њих је мит о томе како су Грци нашли у мору златни треножац који је за њих био реликвија. Одлучили су да га дају најмудријим од свих људи па су га однели Талесу. Он се захвалио али је рекао како има мудрији од њега и послао га другом од 7 мудраца. Исто је учинио сваки од њих да би треножац на крају опет дошао до Талеса. Ова прича сјајно истиче њихово веровање да је скромност једна од највећих врлина. Чувена је њихова реченица **'Меден аган' што у преводу значи 'ничег превише'**. Доста година касније ће и Аристотел преузети ово и заступати је као своју идеју златне средине. Још једна чувена реченица Талесова је одговор на питање шта је тешко? Он је рекао **'Спознати себе' (гноти сеаутон)**.

Талес је био филозоф у оном смислу како то већина људи данас замишља. Често је био занесен и замишљен па је једном приликом ходао гледајући у звезде (**бавио се астрономијом**) и успео да упадне у бунар. Дobar део његових сународника му се смејао због тога па су га питали како ће да сазна 'више' истине кад не види ни оно што му је испред носа. Да би Талес њима доказао практичну корисност својих проучавања, предвидео је која година ће бити плодна па је на време од свих откупио за мање паре пресе за маслине, тако да кад су маслине обилно родиле сви су морали од њега да купују или изнајмљују пресе по већој цени. То је урадио само да им покаже како филозофима није проблем да зараде и имају корист од филозофије али им ипак то није права преокупација. Успео је чак и да **предвиди помрачење Сунца 545.** године п.н.е. мада се данашњи астрономи слажу да је то била више срећна околност јер је направио 2 грешке у својим прорачунима.

Он се први питао шта је Архе свега? Његова идеја је била да је то вода!

Веровао је да цео свет плута на води. Логично нам је да схватимо зашто је то мислио, с обзиром да је вода (море) у то време окруживало његов читав познати свет и да је било извор живота у то време.

Дакле Архе је вода, јер **свему на земљи треба вода, ништа не опстаје без ње, она је извор свега, свака даља материја и сваки живот су настали из воде. Вода је основа свега, налази се у свему.** И дрво, и сто и земља, све је у суштини својој заправо вода која је променила облик и својства. 2500 година касније би смо рекли да Талес није много погрешно у неким сегментима своје идеје јер данас знамо да је 80% људског организма заправо вода.

Сва материја када пропадне она заправо поново постаје вода. Све ствари су само промењиви облици једног првобитног и крајњег елемента а тај елемент је вода.

Талес овим настоји да логички објасни свет а не митом или религијским причама и то је велики искорак ка филозофији.

Анаксимандар

Анаксимандар је Талесов ученик и наследник у смислу схватања природе. И он је **тражио Архе, заправо он је први који користи баш ту реч за први узрок.**

За разлику од Талеса, **веровао је да је космос хармонија сила. Када би архе био само један елемент, он би превагнуо јер сваки елемент тежи да опстане за сва времена и да успостави што већу моћ, тежи да се прошири на све.**

За њега архе је Апејрон! Апејрон је нека безгранична, неодређена супстанца из које је све настало и у коју се све враћа. Сама реч Апејрон је сложенице од грчког слова *Алфа*-које стоји као негација, и речи *пејрон*-која значи граница. Дакле не-граница тј безгранично!

Апејрон је вечан, дакле временски неограничен, нема никаква својства јер да их има онда не би имао она супротна.

Апејрон никада није прецизно дефинисан али можемо мислити о њему као о некој **прапочетној, неодређеној маси која се непрестано вртложно креће и из које је све настало. То је један неисцрпан материјал из кога су настале коначне, одређене ствари.** Апејрон садржи у себи супротности, садржи и топло и хладно и влажно и суво, садржи и сва она 4 елемента-воду,ваздух,земљу и ватру.

Анаксимандар је веровао да све ствари настају из Апејрона тако што му 'плаћају цену' за своју самосталност, а цена је коначност. Све ствари осим Апејрона имају свој крај и кад пропадну оне се враћају поново у Апејрон.

Његова чувена мисао је **'Оно из чега све настаје у то и пропада јер по поретку времена ствари плаћају казну и одштету једна другој због неправде'**. Веровао је да једна ствар мора да пропадне да би дошла друга, која је њега супротност која ју је у том тренутку надјачала.

Гледано из данашње перспективе, видимо да је чувена Анаксимандрова мисао заправо прва идеја о непропадљивости материје и кружења материје у природи!

Захваљујући Апејрону постоји нека равнотежа у космосу и свет опстаје. Да није њега све би се претворило у један елемент који би надјачао остале.

Сматрао је да је кретање вечно, да њиме настаје промена. Идеја цикличног (кружног) кретања времена ће касније бити једна од централних мисли кроз целу Античку филозофију.

Анаксимандар је због тога веровао да је Земља сферичног облика а не равна плоча. Сетите се колико се тек година касније та идеја поново вратила.

Још једна занимљивост је да је он **сматрао да је читав живи свет на земљи проистекао из воде**, па су се временом та жива бића из мора прилагодјавала на живот на копну и постала оно што су данас. Добро је познато да је ову исту идеју много година касније изложио **Чарлс Дарвин као своју теорију еволуције.**

Анаксимен

Анаксимен је био Анаксимандров ученик. Родјен је око 586. г.п.н.е. а умро око 524. г.п.н.е. Разлику је се од својих претходника по томе што је први своје мисли записивао у прози а не у стиху, па су тиме његови списи добили на прецизношћу и јасноћи.

Он је за разлику од свог учитеља ипак сматрао да је **архе неки одредјени елемент.** За њега је архе **Аер тј. ваздух!**

На први поглед може деловати да је његово мишљење корак у назад у односу на Анаксимандрову идеју да архе мора бити нешто неограничено и бесконачно, али Анаксимен сматра да Аер управо поседује ове две особине.

Слично као што је Талес дошао до идеје да је све вода, Анаксимен каже да је све ваздух јер нам он омогућава да живимо, ако престанемо да дишемо умиремо. **Исто као што људи удишу ваздух тако и космос дише и да би опстао ваздух му је неопходан.** Човек може остати без даха тј ваздуха али космос не може, **човек је смртан и коначан али космос није јер га ваздух одржава.**

Све ствари су заправо у својој основи ваздух. И Богови и све ствари су настале из Аер-а. Анаксимен је чак покушао да објасни како настају други елементи у свету **уводјењем идеје о силама згушњавања и разредјивања.** Пошто је **разредјени ваздух топао он тежи ватри и када се још разреди постаје ватра.** С друге стране, сила згушњавања ваздух претвара у ветар па затим у воду, воду у земљу, земљу у камен...

Анаксимен сваки квалитет повезује са квантитетом. Другим речима, квантитет ваздуха у тренутку одредјује која ствар ће настати, у зависности колико има Аер-а, тј која је његова густина, настају ватра или вода...

Делио је мишљење свог учитеља да је кретање вечно и да кретањем настају све промене.

Хераклит

Рођен у Ефесу, у Јонији (535. г.п.н.е.- 475. г.п.н.е.). Дали су му надимак **'мрачни'** због тога што је био **мизантроп (човекомрзац), арогантан, чудак и самотњак, али и због тога што је његова филозофија другима често била нејасна и двосмислена.** Платон и Аристотел су доста иронично писали о њему и критиковали га да је противречан (контрадикторан). Прича о његовој смрти доста говори о њему, наводно је оболео од **'водене болести'** (вероватно оно што данас зовемо упалом плућа) и отишао код неких травара (доктора), како је веровао да је он паметнији од њих, није хтео само да им изложи своје симптоме и прими савет како да се излечи већ им је причао загонетно и чекао да види да ли ће они схватити и шта ћему рећи. С обзиром на то да ови нису схватили, Хераклит је сам дошао на идеју да се умота у крављу балегу и да ће га то спасти. На жалост, није био у праву и умро је од исте те болести.

Живео је сам на планини и ретко силазио међу људе, а када би га питали шта ради сам горе, одговаро би им **'спознавао сам себе'**. Сетимо се да је још Талес рекао да је спознавање себе најтежи задатак који човек себи може да постави. Још једна занимљива његова мисао је **'опрост је јачи од освете'** коју пар стотина година касније усвојити неке религије.

Написао је 3 списа: 'О боговима', 'О свему' и 'О политици'. **То се сматра првом поделом филозофије и претечом онога што данас зовемо филозофијом религије, метафизиком и филозофијом политике.**

Хераклит је намерно писао нејасно. Желео је да са што мање речи изрази што више мисли, што је чинило његову филозофију компликованом и на тренутке тешко схватиљивом. Сократ за њега метафорично каже како ни најбољи ронилац не може да истражи дубине његових мисли.

За Хераклита супротности у универзуму заправо чине склад и сачињавају неко јединство! А то јединство назива Логос (Логос је грчка реч која има чак 14 значења али је код Хераклита он заправо ум). Дакле логос је неки универзални, космички ум који стоју у основи свега и све се одвија по њему, он мноштву даје јединство.

Логос је за вечна, жива ватра која прожима све! (дакле Логос и ватра су иста ствар, 2 лица исте ствари). Ватра је основна супстанција света, све је настало из ње и све се враћа у њу. Логос тј ватра, је непропадљива и вечна.

Логос је такође иманентан (налази се у свему. Све ствари имају нешто заједничко а то је управо логос) и транседентан (иако је у свему он је заправо издвојен изван света тј превазилази границе нашег искуства). Овде видимо једну од тих Хераклитових идеја због којих су га критиковали за противуречност пошто тврди да је нешто у свему а опет изван свега.

'Не слушајте мене већ Логос' је једна од његових многих мисли. **Ту видимо да је Логос за њега заправо тај ум или рацио. Људи не треба дакле да слушају шта мудраци или филозофи причају и тек тако то да прихвате већ сами треба да слушају свој рацио тј сами да размисљају и да живе у складу са рационом.**

Хераклит је заступао учење о сталном току-све се креће, све се мења (*панта реи*). Не можете 2 пута ући у исту реку јер вода стално тече. Идеја је заправо да покаже како ништа на свету није стално и све је промењиво осим тог логоса који је сталан и увек исти.

Сматрао је да се цео универзум налази у некој скривеној хармонији која је лепша од оне очигледне хармоније. 'Рат је отац свега и краљ свих' је његова мисао којом је хтео да каже како заправо све настаје из неког сукоба па је зато рат отац свих ствари али исто тако и све пропада због рата и сукоба па је зато он и краљ или господар свих ствари.

Размотрићемо неколико његових чувених фрагмената:

'пут на доле и пут на горе су исти пут', 'здрав и болестан су исто', 'живот и смрт су исто'. Кад погледамо ове његове мисли потпуно нам постају јасни сви они приговори. Али оно што је Хераклит вероватно хтео да каже је да постоје ствари које заправо одређује њихова супротност тј не постоје без своје супротности. Ако би сви људи на свету били стално здрави, ако не би постојала болест, да ли би постојао термин 'здрав'? Дакле, оно што је можда Хераклит желео да каже је да су болест и здравље, смрт и живот, заправо 2 лица истог новчића.

Хераклит се може сматрати и зачетником епистемологије. Његова мисао 'чула су лоши сведоци за људе ако њихове душе не могу да разумеју језик тих сведока', **заправо говори о проблему немогућности сазнања, што ће касније постати једна од централних тема филозофије и то све до данас.**

Хераклит се залагао за поштовање закона у држави јер је сматрао да је закон држави исто што и логос универзуму. **Закон је једнако битан као градске зидине које нас штите од непријатеља, јер нас закон штити од нас самих.**

Питагора

Живео између 570. и 495. г.п.н.е. Рођен на Самосу одакле се касније преселио у Ј. Италију (Сицилија), тадашња Магна Грција, која је због напада Персијанаца на Малу Азију постала центар грчке филозофије.

Сматрали су га чудотворцем, мудрацом и шаманом, говорили су 'ево га иде Питагора не да учи него да лечи'. Имао је много следбеника који су се по њему називали питагорејци. **Питагорејско братство је помало личило на неку врсту политичке странке, затворене организације или чак секте.**

Имали су строга и помало чудна правила (не једи месо, не иди главним путем него стазама, не причај у мраку...) којих су морали да се придржавају, једно од тих правила је омерта-закон ћутања, за чије кршење је казна била убиство. Због овога се питагорејци сматрају претечом Сицилијанске мафије.

Питагорејци су били велики поштоваоци Орфичког култа (митска прича о Орфеју и Еуридици у којој Орфеј својом музиком успева да намоли богове да му дозволе да врати своју вољену Еуридику из подземног света. Прича има несрећан крај јер Орфеј крши услов који су му богови дали и Еуридика неповратно остаје у Хаду-подземном свету).

Веровали су у метемпсихозу (реинкарнацију)-за њих је душа бесмртна, кад тело умре душа наставља даље и улази у други облик живота. Постаје нека животиња,

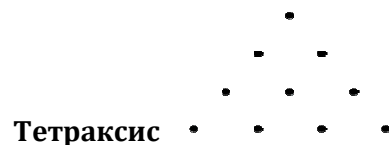
дрво или чак камен. Душа кружи док год не нађе свој мир и сједини се са апсолутним бићем (богом). Питагорејско учење овде доста подсећа на идеју **Нирване** код будиста. Сам Питагора је сматрао да се сећа својих прошлих живота у којима је био Аполон, рибар, проститутка, па је сада Питагора.

Учење о математици и музици су две централне тачке за питагорејце.

Музика је чишћење душе (катарза), њоме постижемо душевни склад! Као што доктор лечи тело тако што доводи у хармонију рад органа, тако музика исто то ради са деловима душе. Све производи музику и све је заправо у хармонији, чак и планете кад се крећу производе музику универзума коју ми додуше нисмо у стању да чујемо.

Музика је уско повезана са математиком, видећемо како.

Питагора је веровао да је архе свега постојећег заправо број! Број је схваћен просторно! Начела математике су у основи света. Све се може изразити бројем али не само броје већ неким односом (Питагора користи овде реч Логос који овде значи однос). Све стоји у неком односу једно према другом а тај однос се може изразити бројевима (2:1, 3:2, 4:3 итд.). Веровали су да је основа свега заправо тачка из које је даље изграђено све, пренели су математичке појмове у поредак материјалне стварности. Клањали су се четворној фигури тетраксис која је заправо једнакостраничан троугао чија је свака страна сачињена од 4 тачке. Свако тело је заправо израз броја 4, тј да је зато у основи сваког тела та света фигура тетраксис.

У тетраксису има 10 тачака као што у универзуму има 10 планета које се крећу правећи музику. Питагора је веровао да **Земља није у центру свемира.**

Како се повезују музика и математика? Музика се заправо производи тако што се жице на неком инструменту ставе у неки однос. Ми заправо прстом стиснемо жицу и поделимо је на два дела тј ставимо је у неки однос нпр. 2:6, и на основу тога правимо хармоничне тонове. На овај начин је Логос (однос) и у основи музике! Тако да и глуп човек који би изучио математику и знао да стави жице у однос, би могао да свира инструмент.

Питагора је први дао дефиницију филозофског начина живота. Он каже како постоје 3 врсте људи и да је живот као неки фестивал-Олимпијада. На тој Олимпијади прва врста људи су они који долазе из користи. Да би продали нешто или ради пуког уживања у гледању игара. То је један **утилитаристички живот** (користољубив живот).

Друга врста људи су такмичари, учесници. Они су ту због части и славе. **То је активан, такмичарски живот.**

Треће врста људи су филозофи. Живот је посвећен посматрању, теоријски живот сличан Богу. **Такав начин живота се зове Биос теоретицос-теоријски живот. То је филозофски начин живота.**

Елејска 'школа'

Настала почетком 5. века п.н.е., школа је добила име по граду Елеји који се налазио у Ј. Италији.

Главни представници су **Ксенофан, Парменид и Зенон**. Не зна се тачно ко је био оснивач али вероватно да је то био Ксенофан док је Парменид био утемељивач њиховог учења а Зенон је бранио њихове ставове од напада других.

Разлику од Милетске школе чини то што су они **сматрали да је не могуће дати одговор на то шта је праузрок свега постојећег** али можемо дати опис универзума и бавити се **бићем које је суштина свега** (термин биће се узима у најширем могућем смислу-све ствари су заправо нека врста бића, **биће је све оно што је постојеће**).

Ксенофан

Рођен у Колофону у Јонији. Био је путујући песник, мало се зна о њему.

Он се може сматрати **првим критичарем религије** - критиковао је антропоморфне представе богова. Сматрао је да ако људи замисљају богове као људе онда би волови требало своје богове да замисљају као волове а лавови као лавове. Његово мишљење је било да је божанство савршеније од онога како је представљано у Грчкој. Није му се свидела идеја богова који су пуни мана и несавршенстава. Исто тако му се није видео ни политеизам (многобоштво) већ је **тврдио да је бог само један!** Заступао је пантеизам-мишљење по коме је бог у свему, све је једно и све је бог! **Бог је замишљен као нека сферична, безоблична енергија.**

Парменид

Овај филозоф значајан је највише по томе што је **први** покушао да конструише **филозофски систем**. Поставио је аксиом и из кога је даље изводио све теореме.

Први је користио метод који се зове **Редукцио ад Абсурдум (свођење на бесмислицу)**. Шта је заправо Редукцио? Рецимо да тврдимо неки исказ А. Можемо без проблема да уз њега тврдимо А и Б, или А и Ц, А и Д... Ако би наш исказ А заправо био 'небо је плаво', уз њега би могли да тврдимо и неки исказ Б који је на пример 'пада киша'. Дакле, не видимо никакав проблем у тврдњи 'небо је плаво и пада киша', или некој другој нпр. 'небо је плаво и дува ветар'. Али ако бисмо рекли небо је плаво и небо није плаво? То би била бесмислица. Управо то је редукцио. **Не можемо рећи А и $\neg$ А (не-А)**. Дакле циљ редукци-а је да провери неку тврдњу тако што ће предпоставити супротно и доказивати то! Ако пронађе доказ за супротно, првобитна тврдња се мора одбацити.

Парменид метафорично описује како је дошао до свог учења. Каже како му је богиња показала 3 пута истраживања којима може сваки човек да иде.

1. пут: Јесте и не може да није → Постоје само оно о чему се може мислити и смислено говорити. Овај први пут је Парменидов аксиом из кога се све даље изводи. Ово је пут за који се богиња залаже.

2. пут: Није и нужно није → Не може се говорити па ни мислити о нечему што не постоји (не постоји у смислу да је логички немисливо). Ово је пут којим никако не сме да се иде.

3. пут: Можда јесте и можда није → Исто је погрешан као и други пут с тим што је још и логички противуречан. То је пут лажног веровања и њиме најчешће људи грешком иду.

Парменид каже све је једно! А то једно је дакле биће! Биће има одређене карактеристике које нужно следе из аксиома које је поставио.

То биће је нестворено тј. временски је вечно, није настало у неком тренутку јер да је настало, морао би да постоји тренутак пре тог настајања у коме је постојало ништа и из ништа би морало да настане нешто а то је за Грке потпуно неприхватљива тврдња коју одбацују.

Биће је дакле одувек постојало и увек ће постојати јер кад би могло да пропадне морало би опет да поропадне у нешто што је опет неприхватиљиво.

Биће је једнако свуда, хомогено је и недељиво јер да је дељиво морало би бити нечим другим подељено а то нешто би опет било нешто што није биће дакле нешто што је логички немисливо тако да Парменид то одбацује.

Биће је просторно и временски неограничено али има границу у том смислу што је потпуно. Како најлакше да схватимо идеју ограничене неограничености? Ако биће замислимо као неку лопту која је изнутра обложена огледалом, и ми се налазимо у тој лопти, **простор унутра ће деловати бесконачан а опет ће бити ограничен.**

Још једна битна карактеристика Парменидовог бића је то што је оно непокретно јер је свако кретање за њега нека врста промене, биће би морало да се промени опет у нешто друго, морало би да настане нешто ново што није биће а аксиом то одбацује.

Идеју да је све постојано и да нема кретања ће чврсто бранити његов следбеник Зенон.

Зенон

Парменидов наследник и ученик. Тежио је најпре да одбрани учење Елејске школе од разних критичара, као и да оспори Питагорејско учење о мноштву. Може се рећи за њега да је **први деструктивац** у филозофији у смислу што није износио неку нову, своју филозофију већ је обарао претходнике служећи се *Редуктиом*.

Зенон је изложио неколико парадокса (**парадокс-неприхватљив закључак који следи из прихватљивих премиса**), којима је оборио кретање и идеју да математика теоријски осликава стварност, као и то да су математичка начела и принципи у основи универзума.

Најпознатија су 4 парадокса: Ахил и корњача, дихотомија, стрела и стадион.

У првом и можда најпознатијем парадоксу, Ахил се трка са корњачом којој је у старту дао неку предност. **Зенон је наравно метафорично причао о Ахилу и корњачи али ова трка се заправо одвија у математичкој реалности, не физичкој.** Дакле, трка је заправо између 2 тачке на једној дужи, не у стварном простору између правог Ахила и корњаче.

Ахил никада не може да престигне корњачу јер ако је он у почетној тачки А а корњача у некој тачки Д, Ахил ће прво морати да прође тачку Б кад ће корњача већ бити у тачки Е, затим кад је он у Ц она је већ у Ф итд. Поента је следећа:

Колико год Ахил брзо трчао, да би стигао у неку тачку где је корњача, он мора да пређе бесконачно много тачака јер се пут (заправо дуж) састоји од толико тачака.

Парадокс је онда у томе што се од Ахила тражи да пређе бесконачно дугачак пут за коначно време а то је очигледно немогуће.

Други парадокс је заправо само продужетак првог у неку руку. Идеја дихотомије је да чак иако би несрећна корњача од силног напора умрла у неком тренутку и остала непомично да лежи у некој тачки, Ахил поново не би могао да је прстигне. Како сад то? Опет се дакле бавимо само математичком формом овог проблема да не буде забуне. Проблем је у томе што да би је Ахил прстигао он мора прво да прође пола пута до ње, да би прешао то морао би прво да пређе пола од тог пола, а пре тога пола од тог пола... и тако у бесконачност! Долазимо до потпуно неприхватљивог закључка (парадокса) да Ахил не може ни да мрдне!

Поента коју је Зенон хтео да изложи је да идеја по којој је тачка основна јединица од које је изграђен простор, заправо има велики проблем. Ако тачка има неку величину, онда је дељива и онда постоји нешто мање и основније од ње. Ако то нешто мање опет има величину, онда и то може да се подели јер у математици свака величина може да се дели. Ако би рекли да тачка нема величину, тек би ту настап проблем јер би то значило да је простор изграђен од ствари које немају величину а то је немогуће. То би било исто као кад би рекли да је $1+1+1+1...=0$! Очигледан парадокс!

Трећи парадокс носи име стрела и као и претходна 2 излаже проблеме теорије по којој математика осликава реалност. Суштина овог парадокса је да ми лет неке стреле од тачке А до тачке Б можемо да разложимо на скуп неких тренутака. **Дакле, тренутак Т1 + тренутак Т2 + Т3 + Т4... је заправо неки временски интервал који представља лет стреле. Проблем је у томе што неко тело кад је у тренутку оно заузима простор који је њему једнак (сасвим логична констатација) а свако тело кад заузима простор који му је једнак, оно заправо мирује. Резултат овога је да је кретање заправо скуп мировања а то је парадокс. Од неког збира мировања не настаје кретање, поново би то било као да сабирамо нуле у жељи да добијемо неки број.**

Четврти парадокс је помало нејасан јер нису сачувани списи у којима га је Зенон тачно објаснио али верује се да се тиче идеје да нам увек треба неко референтно непомично тело да би схватили да се крећемо.

Емпедокле

Рођен у Агригенту (данашња Сицилија), у 5. веку п.н.е. Био је припадник Питагорејске школе али су га избацили због не прихватања свих њихових учења. Настојао је да помири учење Милетске и Елејске школе. Задржао је Парменидово учење о бићу

(идеја да не може да постоји ништа) али је исто тако тврдио да постоји мноштво ствари а не само неко апсолутно једно.

Архе је за њега не један елемент, већ четири: вода, ватра, земља и ваздух! Није земља настала из воде или обрнуто, или било који елемент направио остала 3, већ су сва 4 елемента вечно постојећа и непропадљива. **Све ствари на свету настају мешањем (спајањем) та 4 елемента, а пропадају раздвајањем истих.**

Емпедокле је из Питагорејске филозофије **задржао идеју односа (Логоса)**. Он каже да су сами **елементи увек исти али да се захваљујући одређеном односу између елемената у том процесу спајања, одређује шта ће бити нека ствар**. Ово је претеча хемије, ако кажемо да 2 воде и један ваздух заправо чине неку ствар то је слично хемиској формули H_2O . Ако бисмо додали још један ваздух (данас би рекли још један кисеоник), онда би та ствар била нешто друго.

Емпедокле је слично Анаксимену, **увео две силе којима објашњава како настаје спајање и раздвајање елемената. Те две силе су Љубав и Мржња.**

Љубав спаја елементе, она је формирајућа, конструктивна и продуктивна сила.

Мржња их раздваја и она је деструктивна, рушилачка и непродуктивна сила.

Постоје 4 циклуса кроз која свет пролази и ти циклуси се врте у круг. У првом циклусу влада апсолутна љубав и ту су елементи толико измешани да не постоји могућност да настане свет какав познајемо. У другом циклусу у то јединство продире мржња и доноси неку равнотежу, раздваја ствари и настаје свет овакав какав јесте. У трећем циклусу влада мржња потпуно и све ствари се раздвајају до те мере да не праве никакве спојеве. У четвртном се љубав поново враћа и уводи равнотежу (дакле у 2. и 4. циклусу се ствара свет какав ми познајемо).

Анаксагора

Од Анаксагоре почиње златно доба Атинске филозофије. Наследник је Емпедокловог учења у том смислу што је **прихватио идеју спајања и раздвајања али не и ону о 4 елемента.**

Анаксагора заступа тезу да су све ствари сачињене од неких семена-честица (грчки-спермата), постоје семена дрвета, злата, мяса, воде, земље... свега. Тих семена има бесконачно **али семена не праве неку ствар односом што је битна разлика од Емпедокловог учења.**

Његова чувена идеја је да је **све у свему**. Шта то значи? Свака ствар садржи сва семена која постоје. Дакле злато у себи садржи и семена мяса, дрвета итд. **Али злато**

јесте злато не због тога што у њему има највише семена злата већ зато што су семена злата у тој ствари тј злату, најјачег интензитета. Како лакше то да схватимо? Рецимо да кад направимо лимунаду, она је прво кисела, затим додамо 2 коцке шећера и она постаје слатка. Стриктно квантитативно гледано, у том пићу има више лимуна тј. више киселог али шећер преовлађује јер је јачег интензитета.

Анаксагора каже још и да у средишту целог универзума постоји један **велики ум (грчки-НУС), који је сачињен од најфинијих семена. Та семена се налазе у свакој ствари али се у самом уму не налазе било које друге честице осим његових самих!** Тај ум је Анаксагора замишљао строго материјално и то му је често приговарано. Ум је заправо започео велики прасак и диференцирање честица. Ум је неограничен, непокретан и самосталан.

Леукип

Главна тачка Леукиповог учења је била **одговор Зенону.** Настојао је да реши све парадоксе које је он изложио. Како је то урадио? **Негирао је хипотезу о бесконачној дељивости.**

Сматрао је да у реалном свету постоје недељиве јединице од којих је изграђен простор-атоми!

Атома има бесконачно, непродорни су и немају делове. **Имају све оне одлике које има математичка тачка осим што нису дељиви!** Тако да с обзиром да имају величину која се не може даље делити, **можемо од њих да изградимо читав простор** и свет. Теза о атомима је у складу са искуством али не и са математиком. Леукип ће рећи да тачка јесте бесконачно дељива али атом не, и то значи да математика заправо није наука која је у основи света и која описује стварност већ је то физика. **Физичка јединица је изнад математичке јединице.**

Атом има све карактеристике Парменидовог једног. И даље је задржана идеја о немогућности постојања ништавила. Атоми се крећу кружно и то кретање је одувек постојало, не постоји неки први непокретни покретач који је започео то њихово кретање.

Леукип је чак рекао да се слични атоми по величини привлаче и спајају и да тако настају ствари.

Данас знамо из хемије да атоми теже да се спарују један са другим због потпуности електрона.

Леукип је изгледа познавао закон центрипеталне силе (тело у кружном кретању тежи центру), па је дао опис настанка света рекавши да су се атоми кретали у круг и

та сила их је гурала у центар те је тако почело прво спајање атома а самим тим и настајање ствари.

* Леукип је дао једно механичко објашњење света које за последицу има детерминизам. **Детерминизам је став по коме је све унапред предодређено!** Када би знали положај свих честица у универзуму и њихову природу, могли би да предвидимо комплетну будућност. Као када у лабораторијским условима проучавамо узрок и последицу па извучемо неки закон у понашању, то би могли да пренесемо на цео свет. Даља последица овога је што би морали да прихватимо да људи немају слободу воље већ је свака одлука заправо условљена претходним хемијским процесима у нашем мозгу.

СОКРАТ (470.–399.)

Сократ је први од три највећа и најпознатија филозофа како Античке Грчке тако и целокупне филозофске традиције.

Рођени Атињанин, велики патриота који је свој град напуштао само кад је ишао у рат.

О његовом животу знамо из записа разних историчара и других филозофа.

Он сам није оставио ни једно дело иза себе већ његову филозофију учимо из дела његовог најпознатијег ученика Платона, у чијим дијалозима је Сократ протагониста (главни лик).

Сократ је својим животом био пример своје филозофије (што је реткост у филозофској традицији). **Говорио је како највише треба да се бавимо својом душом и како основна тежња треба да нам буде да постанемо добри људи.** Он сам је био оличење мудрости, скромности, умерености... звали су га ходајућа врлина.

Био је велики противник софиста и њихове идеје етичког релативизма. **Желео је да врати основе моралности које је сматрао да су биле озбиљно угрожене појавом софистичког учења.**

Етика је централна тачка Сократове филозофије, врлина је дужност и оно чему највише треба да тежимо. **Веровао је да је сваки саговорник прикладан за филозофију**, што се разликује много од софиста који су сматрали да обични људи нису вредни филозофског разговора и још битније нису способни за исти. За Сократа би и улични продавац и просјак и државник представљали прикладног саговорника.

Његова мајка је била бабица а отац вајар-зашто нам је тај податак важан?

Зато што је Сократ веровао да као што његова мајка успева да помогне женама да се породе, тако он успева свим људима да се духовно породе. Као што његов отац ваја разне скулптуре и даје им финалан облик, тако он ваја људске душе и помаже им да дођу до савршеног облика. Помаже нам да спознамо себе, за шта су грци веровали да је један од најтежих задатака.

Методи Сократове филозофије су били **ИРОНИЈА И МАЈЕУТИКА (бабичка вештина).**

Његова иронија се огледа у чувеној реченици *Сцио ме нихил сцире* која у преводу значи *Знам да ништа не знам*. Сократ сваки свој дијалог почиње тако што саговорнику каже како ништа не зна и како би волео да њих двојица заједно размисле о томе што је предмет расправе.

Пример: Сократ наилази на чувеног грчког песника Ијона који тврди како најбоље зна да тумачи Хомерове стихове, док ће Сократ наравно, прво потврдити Ијону то знање и рећи за себе како ништа о томе не зна, а затим ће почети испитивање. Пита га да ли он зна да тумачи једнако добро Хесиодове стихове као и Хомерове, Ијон ће рећи да не зна и да познаје добро само једног песника. Сократ га затим пита да ли постоје неке ствари о којима Хомер и Хесиод исто пишу? Ијон му одговара да постоје, као на пример делови где и један и други исто пишу о војној тактици и ратничкој вештини. Сократово следеће питање је да ли онда он добро тумачи код оба песника барем те делове где исто тврде? Ијон потврђује да је тако. Сократ га на крају пита да ли боље о војној тактици зна он који је песник, или војсковођа? Ијон наравно каже војсковођа и ту је већ упао у Сократову замку. Јер ако је то случај, онда ће војсковођа много боље тумачити и Хомера и Хесиода, чиме пада у воду Ијонова тврдња како је најбољи тумач.

Сократ ће даље наставити да га испитује за сваку поједину вештину о којој Хомер пише и сваки пут ће довести Ијона у исту замку.

Сократова мудрост се огледа у томе што је он за разлику од других, свестан свог не знања! Јер тек тада, када то увидимо, можемо да тежимо правом знању.

Иронија је заправо индуктивни метод и излагање премиса из којих ће следити Сократов закључак.

Мајеутика је експлицирање дефиниције којој Сократ тежи. То је заправо тај финални закључак до кога Сократ и његово саговорник долазе. То је моменат када он успева да *породи* душу свог саговорника, да му помогне да схвати.

Сократ је веровао да је свака душа бременита тј. да је **свако способан за филозофију**, сваки човек има капацитет за то само му треба помоћи да то схвати, треба му објаснити како се негује душа и објаснити му шта је врлина.

Врлина за Сократа је знање!!!

Ако неко чини грех, то је искључиво зато што није свестан да је то лоше.

Сократ је веровао да су људи интринсично добри (добри сами по себ-родјени као добри) а да је заправо незнање то што их чини лошим!

Овде би могли да повучемо паралелу између Сократа и Исуса Христа, ако би Исуса за моменат посматрали стриктно као филозофа. И један и други су тврдили да су људи добри, као и то да је врлина изнад свега материјалног. Исус ће рећи ”где ти је срце тамо ти је благо” док је Сократова мисао ”благо се рађа из врлине”. **Сократову идеју да је грех не знању опет можемо наћи у Христовој реченици ”опрости им Оче јер не знају шта чине”.** Дакле поново имамо исту ту идеју да је незнање кривац за грех!

Сократова смрт такође личи на Христову. Лажно је осуђен да квари Атинску омладину и да је безбожник. Тврдио је како има демона на рамену који му сваки пут каже да како треба да поступи да би био моралан човек-ово је од стране оних којима није одговарала Сократова аскетска филозофија, искоришћено као аргумент да је он рушилац постојеће вере и да је безбожник.

Сократов је демона користио као метафору за савест!

Када су судије изгласале Сократову кривицу, понудиле су му да сам себи одреди казну (предвиђена казна за безбожништво је била смрт), на шта је Сократ рекао како би требали да га награде.

Зашто сам себе није спасао смртне казне? Из два разлога:

Први је што би **прихватање било какве казне значило и прихватање кривице**, а то би даље значило да се Сократ одриче своје филозофије и својих идеја које је заступао цео живот.

Други разлог је што је сматрао да се закони безпоговорно морају поштовати чак и ако су лоши.

Погубљен је тако што му је дат отров да попије.

Својом смрћу Сократ је остао доследан свом учењу и постао ’икона’ Античке филозофије.

ПЛАТОН (427. – 347.)

Платон је био Сократов најзначајнији ученик. Рођени Атињанин из богате породице (за разлику од Сократа који је био скромног порекла).

Бавио се метафизиком, етиком, политиком... Један је од најплоднијих писаца Античке Грчке. Сва дела су му писана као дијалози у којима је главни лик Сократ (осим

задњег). Најзначајније књиге су **Држава, Закони, Одбрана Сократова, Горгија, Протагора, Ијон, Федон...**

Као млад је доста путовао по Грчким земљама. Отишао је на Сиракузу где је покушао да тиранина Дионизија преобрати да буде просвећени владар. Тај покушај се неславно завршио по Платона који је био протеран назад у Атину.

387. г.п.н.е. отворио је своју школу која се звала Академија. На улазу изнад врата школе је стајао натпис "Нека не улази ко не зна геометрију"- на основу овога видимо да је Питагорејско учење о математици оставило дубоке корене на касније филозофе. Академија је затворена 529. г. н. е. од стране цара Јустинијана у периоду када је хришћанство веровало да је грчка филозофија јерес. Тек 1453. године у доба ренесансе, чувена породица Медичи поново обнавља Академију.

Бавећи се метафизиком, **Платон каже како заправо постоје два света.**

Први је овај свет који видимо и који нас окружује. Али то је заправо само појавни свет, то је свет који можемо да опазимо својим чулима. Други свет је свет идеја или форми. Другим речима, све ствари на свету су заправо само фотокопије идеја (форми) које се налазе на небу. Свака ствар има своју идеју.

Узмимо столицу за пример, она је само фотокопија идеје столице која се налази у том друго, вишем свету који чулима не можемо спознати. Столица у чулном свету само осликава ствари из света идеја. Столица је нешто пропадљиво, пролазно, **док су идеје вечне суштине, непокретне и неуништиве.**

*Реч идеја је превод грчке речи *еидеос* која значи **облик, форма.**

Свет идеја је нешто чему сви треба да тежимо али га **можемо спознати само умом никако чулима!**

*не разумом већ умом-разлика је у томе што под разумом подразумевамо схватање нечега уз помоћ логике и искуства. Ум не претпоставља било какво чулно искуство.

Идеје су узроци и сврхе свега постојећег!

Међу идејама постоји нека хијерархија. **Највиша од свих идеја је идеја доброте.** То је парадигматска (водећа) идеја која **обухвата све остале идеје.**

Своје виђење метафизике и идеју о два света, Платон је можда најбоље изложио у 7. поглављу Државе у свом чувеном миту **о пећини.**

У њему он описује људе привезане у пећини тако да увек гледају у њену унутрашњост. Иза њих је ватра, а нешто испред ње промићу разне ствари. Људи су у стању да виде само сенке тих ствари на зиду испред себе и не знају за друго. Међутим, ако се неко од њих

ослободи и изађе из пеџине видео би ствари у светлу сунца, што би потпуно променило његову слику света. Сенке на зиду више за њега не би биле праве ствари. **За Платона, ова приџа о изласку из пеџине говори о могућем успону џовека од света џулима опажљивих ствари до Света Идеја.**

Платон је веровао да наше душе кад се родимо нису *Табула Раса* (празна плоча) у коју стичући искуства треба да 'уписујемо' знање, већ да је **наша душа била међу идејама и онда 'пала' на овај свет.** Дакле, ми више истине технички знамо, само треба да их се сетимо. **Знање је сећање.** А то ћемо постићи умским сагледавањем ствари и бавећи се филозофијом.

ПЛАТОН – ДРЖАВА

Држава је можда најзначајније Платоново дело у коме поред његове етике и политике, налазимо зачетке социологије и психологије.

Антички филозофи су заступали **Етику Врлина.** Питање је **какав човек треба да будем? Вреднује се људски карактер, моралне особине.**

У првом поглављу Државе, Сократ (који је главни лик) започиње **расправу о одређењу праведности.** Грчка реч за праведност је *Дикаиос*-прецизнији превод би могао бити морално исправно.

Не тражи се нека конвенционална (опште прихваћена) дефиниција већ се питамо о **која је природа праведности. Шта заправо значи бити праведан?**

Сократ у расправи користи метод *Редуцтио ад абсурдум*, што ће рећи да нека првобитна одређења својих саговорника своди на бесмислицу и указује им зашто су лоша.

У том првом делу имаћемо само негативни резултат у смислу што ће нам Сократ само рећи шта праведност није а не још шта јесте.

Прво одређење даје **Трасимах** (један од саговорника Сократових) и каже како је **праведност да свако добије шта му припада.** Зашто је ово лоше и прешироко одређење? Ако нас нападне шизофреничар са оштрим ножем и ми успемо да му отмемо оружје из руке, да ли би требало да му вратимо нож јер је чињеница да нож припада њему?! Наравно да не, зато и одбацујемо прву дефиницију.

Следећа Трасимахова дефиниција- **праведност је корист јачег, корист владара.** Закони се од државе до државе разликују, а то је зато да би користили владару а не народу. **Праведност је дакле поштовати законе који су увек на корист владара.**

Међутим, поново имамо контра пример. Дешава се да владар донесе закон који му штети. Савремени пример би био када неки апсолутиста дозволи слободу говора у медијима и то се манифестује тиме што сви почну да пишу против њега и збаце га са власти.

Трасимах затим ову дефиницију преформулише да буде одрживија и каже како је **праведност увек корист другога!** Шта то значи? У било каквој интеракцији два човека, увек ће лошије проћи онај који је праведан. **Неправичност је кориснија!** Два човека постају партнери, онај који буде неправичан, зарадиће више новца или ће имати бољи положај...

Трасимах је иморалиста! Сматра да су људи по својој природи лоши. Он вреднује само последице док Сократ вреднује људске особине. Сократ верује у унутрашњу урођену људску доброту.

За Сократа праведност је највећа врлина!

Идеал човека за Трасимаха је промишљен и безобзиран човек, а за Сократа је мудар и правичан!

И на ово задње Трасимахово одређење Сократ ће имати реплику. Узмимо за пример неког доктора. **Добар доктор је онај који помаже другима, дакле не служи само њему његово знање, већ служи на корист другоме.** Ако би био лош доктор, не би ваљало ни за њега ни за друге јер нико не би долазио код њега. Сличан аргумент можемо превести у друге примере. Добар владар је онај који служи народу а не онај који гледа само себе.

У овом моменту други саговорник, **Глаукон**, даје коначну тежину овом питању и каже како су људи **праведни само зато што се плаше да не буду кажњени за своју неправичност или се плаше Божије осуде или било какве друге космичке карме која би им нанела зло.** Он сматра да је људима највеће зло да трпе неправду а да сами не могу да буду неправични.

Глаукон прави један мисаони експеримент и помиње неки у Античко доба, познати мит о Гигу и његовом прстену. **Пастир Гиг који је био добар слуга своме краљу је успео да нађе прстен који га чини невидљивим.** Кад је Гиг схватио да може да ради шта год пожели и да прође без казне, постао је неморалан, збацио свог краља, издао пријатеље итд. Поента је да кад би људи 100% знали у некој ситуацији да ће проћи некажњено, они би били неправични. **Што нас доводи до питања зашто треба да будемо правични?**

Платон ће објаснити шта је правичност и зашто треба да будемо правични на основу **Ергон аргумента.**

Шта је Ергон? Ергон неке ствари је оно што та ствар чини и оно што чини ту ствар. Ергон неке ствари је оно што карактерише ту ствар. Дакле, Ергон ножа би био да сече и могућност сечења нож чини ножем!

Ергон човека је да живи у складу са врлином јер само човек поседује врлину и то га карактерише. Да би човек био срећан (срећа је оно чему сви тежимо) он мора да има здравље (бесмислено је питати зашто неко хоће да буде здрав) а да би био телесно и

духовно здрав, душа мора добро да обавља своју функцију. Као што телесно здравље зависи од хармоније између органа у организму, тако ће наше духовно здравље зависити од хармоничности наше душе.

Како ћемо постићи хармоничност?

Да би објаснио Платон прави аналогију са уређењем државе и тако уједно излаже своју политичку и психолошку идеју.

Држава има 3 слоја: владалачки слој, војску и привреднике-занатлије. Сваки слој карактерше по једна врлин. Прве мудрост, друге храброст и треће умереност. Ако су односи између ова 3 слоја хармонични и сређени, онда је и заједница уређена и функционална. Хармоничност подразумева да се зна ко влада а ко се покорава. Владар мора да буде mudar и морамо њега да слушамо јер он зна шта је најбоље за државу (зато су по Платону најбољи кандидати за ову улогу филозофи јер имају свеобухватно знање).

Војници морају да буду храбри а привредници умерени у својим жељама. **Исправним образовањем** од малих ногу, видећемо који човек припада ком слоју (ово је грчка верзија кастинског система). Сваки појединац ће уз добро образовање пронаћи за шта је најспособнији и биће потпуно срећан што припада том слоју јер је по природи одређен за то.

Платон је чак отишао толико далеко да је сматрао како треба да се пази да не дође до брачног мешања међу слојевима јер ако се споје мушкарац и жена који припадају владајућем слоју, највероватније да ће и дете бити природно одређено за тај слој.

Платон прави аналогију душе и државе јер како каже, устројство душе не можемо да опажамо а државе можемо. Ако би покушали да схватимо душу без аналогије, имали би или само објективну представу без субјективних доживљаја, или пак само субјективну перспективу.

Аналогно држави, и душа има 3 слоја која опет одређују оне исте 3 врлине. Душа се дели на разумски део, нагонски део и један трећи између који можемо назвати срчаном делом. Душа ће бити хармонична ако разумски део душе буде контролисао прохтевни део и ако овај средњи део буде у скалду са разумом а не прохтевима.

Он ова 3 дела душе не уводи тек тако него их објашњава примерима. Рецимо да жедан човек наилази на загађену воду и осећа у исто време страшну жеђ али свестан је да ће умрети ако попије воду. Ту видимо нагонски и разумски део душе и схватамо већ зашто нагонски део треба да се покорава разумском.

Срчани део душе представља заправо неку визију човека о самом себи. То јесу неки прохтеви и неке жеље али не ирационалне жеље као у 3. слоју душе већ имају неки разлог.

Срчани део је одговоран за осећај стида или поноса. Ако пред неким осетимо стид то је зато што пред њим нисмо успели да потврдимо своју представу о себи.

Платон даје пример Одисеја који се после 10 година вратио кући и неће да се открије још ко је, јер осећа стид што људи немају представу о њему какву би он желео да има. **Ту видимо конфликт разума и стида, што нам указује да постоји тај трећи део душе који није ни разумски ни нагонски.**

Дакле, да би човек достигао срећу, душа мора добро да функционише. Човек мора бити добар да би то био случај. Мора да живи у складу са врлином и да буде морално добар и правичан како би био срећан.

АРИСТОТЕЛ (384.-322.)

Трећи из велике тројке Античке филозофије. **Платонов ученик**, следбеник али и критичар (чувена му је реченица 'драг ми је Платон али дража ми је истина').

Рођен у Стагири (Део Грчке који је припадао племену Македонаца) на двору Краља Филипа ИИ Македноског као син доктора. Послат у Атину на Платонову Академију. Тамо је стекао велико знање и позван је назад на двор како би **подучавао Александра Македонског** који му је био најдражи и најбољи ученик.

Тадашња политичка ситуација је донекле утицала на његову политичку мисао.

335. године је основао своју школу Ликеј. Његови ученици су се прозвали **перипатетици** по томе што је Аристотел поучавао шетајући по врту (*περίπατος*) у којем је учио своје учнике.

Аристотел се сматра оснивачем науке тј научног знања. Успео је потпуно да одвоји мит од филозофије.

Најзначајња дела су му Политика, Никомахова етика, Метафизика, Поетика, Органон

Свако дело се бави одређеним филозофским правцем: Политиком, етиком, устројством света, естетиком, логиком... (у Органону је Аристотел изнео принцип општег поклапања са појединачним који ми данас зовемо дедукција).

Кључна тачка неслагања са Платоном је у томе што је први био идеалиста а други реалиста. Платон верује у свет идеја који постоји независно од ствари док ће Аристотел прихватити Платоново учење о идејама као узроку свега али ће рећи да су идеје У стварима а не изван њих. Свет идеја не постоји независно.

Та њихова разлика ће се видети и у схватању политике. **Платон је тежио идеалној држави и поставио хијерархију државних уређења** по коме је најбоље уређење

просвећени апсолутизам (владавина једног човека), затим иде тимократија (владавина неколицине који владају због части), па олигархија (владавина неколицине који владају због новца), па демократија (владавина свих-Платон је оштро критиковао демократију, мада тадашња демократија је била потпуно другачија од онога што ми данас познајемо као демократију). На крају су анархија из које врло лако дође до тираније које је најгоре могуће државно уређење.

Аристотел је веровао да сваки вид владавине има свој позитиван и свој негативан облик.

Владавина једног човека је позитивна ако је то просвећени апсолутизам а негативна ако је то тиранија.

Владавина неколицине је позитивна ако је то аристократија (владају за добробит народа) а не олигархија или тимократија.

Владавина свих је лоша ако је демократија а добра ако је то република (није још користио реч република већ Политеа али ми бисмо данас превели као република).

Аристотел је сматрао да сваки човек мора да буде активна политичка јединка (Зоон Политикон) јер је социјално биће које тек у интеракцији са другима може да постигне своје циљеве. Изван друштва могу да опстану само звер или Бог. Онај ко се није бавио питањима називан је Политес Идиотес (из тог термина је настала данашња погрдна реч-идиот).

Аристотелова основна идеја у метафизици је била да постоје 4 узрока свега постојећег.

То су форма, материја, кретање и сврха. Ова 4 узрока се могу наћи у свим стварима.

Пример: Прва ствар која нам треба да би направили један сто је идеја о столу, форма стола. Друга ствар је материја, конкретан материјал, рецимо дрво. Трећа ствар је кретање заправо обликовање те материје. **Материја сама је пасивна форма, док су идеја и кретање тај активни принцип без кога не би било промене.** И на крају четврти узрок је сврха, **зашто се тај сто прави!** Може бити за јело, за картање, за украс...

Исто можемо да применимо на држави. Материја би били људи,народ. Форма би било државно уређење. Кретање спровођење закона. И сврха би била добробит заједнице!

АРИСТОТЕЛ – НИКОМАХОВА ЕТИКА

Срећа је једна од централних тачки Античке филозофије. Срећи сви тежимо и сви је прижељкујемо. Иако би сви на први поглед рекли да знамо шта је срећа, кад кренемо да размишљамо о њеном одређењу, схватамо да ствари нису баш толико једноставне.

У својој Никомаховој етици, **Аристотел је поставио питање шта је то срећа?** Грчка реч за срећу је *ευδαιμονία*. У буквалном преводу би значила владавина доброг демона, доброг духа- нашом душом треба да валада добар дух (демон у античко доба још нема стриктно негативно значење већ представља било какав облик више силе).

Постоје 2 врсте добра којима тежимо:

Добра којима тежимо да би преко њих дошли до нечег другог (инструментална добра) и добра којима тежимо због њих самих. Новац је пример инструменталног добра, а здравље је добро коме тежимо због њега самог. Ипак, чини се да **једино срећи тежимо стриктно због ње саме**, јер и код оних ствари којима тежимо због њих самих, увек им тежимо и због среће! Здравље желимо због њега самог и због среће а срећи само због среће. **Срећа је аутаркична (самодовољна-потпуна).**

Срећа за Аристотела није нешто пролазно или неко субјективно стање већ трајно стање нечијег живота. Неко може рећи да је срећан у одређеном тренутку али ако знамо да је он зависник од дроге који се у датом тренутку налази под дејством супстанце, сасвим сигурно нећемо рећи да је срећан. **Само ако неко задовољава својим средствима и могућностима основне норме нормалног живота, он може да буде срећан.**

Ту поново видимо разлику између Сократа и Платона са једне стране и Аристотела са друге. Док код Сократа срећу може да достигне и просјак који нема шта да једе, код Аристотела то није случај. **Он каже да не можемо поседовати карактерне врлине јер како је могуће да будемо дарежљиви и дајемо сиротињи ако немамо ни један новчић у цепу?**

Како је могуће да помогнемо гладнима ако смо и сами гладни? Или да будемо храбри на бојном пољу ако немамо оружје док противници имају? **Идеја је да нам требају ипак неки минимални услови да би поседовали карактерну врлину.**

Срећа за Аристотела је поседовање врлине и живот у складу са њом! И то са највишом могућом врлином која постоји у хијерархији врлина

(највиша врлина је посматрачки живот, филозофски живот, живот налик Богу).

Као и код Платона, **Ергон човека** је делање душе у складу са врлином.

Аристотел душу дели на нерационални и рационални део. Нерационални се даље дели на вегетативни део који нема додира са разумом и прохтевни део (грчки-*Εμχος*) који може да се подвргне разуму. Рационални део се дели на сазнајни и расуђивачки. Човек ће имати добар карактер (грчки-*Ετικε* –одатле потиче реч 'етика') ако му прохтевни део буде у складу са разумом!

Аристотел се пита шта је то врлина? Врлина је златна средина између две крајности.

Умереност је средина између расипништва и шкртарења, храброст је средина између луде смелости и кукавичлука итд. Међутим, није увек лако наћи средину помоћу које ћемо видети шта је средина.

Не постоје нека устаљена правила за сваку могућу ситуацију у којој треба да поступимо морално. Аристотел нема на уму аритметичку већ пропорционалну средину. У свакој ситуацији морамо да сагледамо све факторе и на основу тога дођемо до закључка шта би био морално исправан поступак у тренутку.

Аристотел каже ' **врлина је склоност да се бира средина и то средина у односу на нас, одређене онако како би је одредио практично мудар човек тј. одређене у складу са разлогом**'.

Зашто уводи идеју практично мудрог човека и шта она значи?

Практично мудар човек је онај који у свакој ситуацији успева да сагледа шта је средина и зна да објасни зашто је најисправније поступити на неки начин у датој ситуацији.

Аристотел даје аналогију (поређење) са спортским тренером. Као што тренер зна да каже који је ком спортисти бољи програм за вежбање јер се разуме у анатомију и генерално у људско тело, тако ће практично мудар човек у свакој ситуацији знати да каже шта је средина између расипништва и шкртарења. **Идеја је да средину процењујемо од случаја до случаја.**

Аристотел каже како карактерне врлине стичемо навиком још од детињства. Али није довољно да када постанемо одрасли људи само пратимо правила која су нам говорили да следимо **већ морамо развити карактеристичне разлоге за врлину!** Морамо схватити зашто тако поступамо а не другачије.

Пример: Рецимо да неки човек пронађе кофер са парама на улици и у њему адресу несрећника који је изгубио исти. Он одлучи да врати кофер власнику и одлази у полицију да им преда надјен новац и податке. Шта ћемо рећи за овог човека? Свакако да је морално добар, да поседује карактерну врлину. **Али, ако је он то урадио по аутоматизму јер је тако учен од стране родитеља, а није успео да развије своје личне разлоге због којих би требало да је то урадио, онда он по Аристотелу није морална особа.** Или ако је то урадио због било какве користи, било да је то похвала друштва или евентуална награда, или је вратио паре из страха да га не пронађу и осуде што је узео кофер, онда он опет није морално исправна особа.

Дакле, сваки човек мора сам развити карактеристичне разлоге за праведност!